

KOUDUM, DE HERVORMDE KERK

Historie en exterieur

Tussen 1611-1617 werd een kolossale kerk met toren (1614-1617) gebouwd ter vervanging van een ouder gebouw. In 1830 stortte de toren in een vliegende storm neer. Vanwege de grote schade aan de kerk besloten de floreenplichtigen in 1831 een geheel nieuwe kerk te bouwen: een centraalbouw op een achtkante plattegrond en met een koepeltorentje. Die kerk werd al weer in 1857 vervangen door het huidige gebouw: een zaalkerk, dat in verhouding tot de hoogte tamelijk kort, is met een gedrukte toren en spits. Die toren moest in 1898 alweer worden hersteld wegens verzakkingen. In de toren hangen drie luidklokken uit 1949 gegoten door de fa. Petit & Fritsen te Aarle Rixtel ter vervanging van drie klokken uit 1832 die niet terug keerden na de oorlog. De toren is gedeeltelijk omsloten door de nevenruimten van de kerkzaal en bestaat uit twee geledingen. De klokkenzolder heeft aan elke zijde dubbele galmgaten; die aan de oostzijde zijn dichtgemetseld. De toren heeft een ingesnoerde achtkante spits, belegd met leien en een torenkruis met noordpijl waarop een weerhaan. De overhoekse pilaster verjongen zich tweemaal. De hoofdingang aan de westzijde van de toren is van binnenuit afsluitbaar met een balk.

Het schip is geleed door lisenen en is vier raamtraveeën diep met een driezijdige koorsluiting. De dakschilden zijn belegd met zwart geglazuurde gegolfde Friese pannen met op de koorsluiting een makelaar waarop een 'weerhen'. Zowel aan de noord- als aan de zuidzijde van het dak is een dakkapel. De gevels zijn opgetrokken in bruine baksteen in staand verband, geleed door halfkolommen. De rondboogramen worden geaccentueerd door een zogenaamde wenkbrauw-boog.

Het interieur

De voorkerk in de toren is niet meer dan een vestibule. Bij de entree in de kerkzaal wordt het doorzicht naar het interieur aan het oog onttrokken door hoge rugwanden van 19de eeuwse banken. Deze constructie dwingt je naar links of naar rechts te gaan en pas dan toont de kerk haar waardevolle, meest 17de eeuwse meubilair aan de bezoeker. De paneeldeuren zelf hebben fraai snijwerk op de middenstijl, in de kwadranten van de porte brisée en in de zwikken van de omlijsting met onder meer levendig gesneden engelenkopjes. De hoge ruimte wordt overspannen door een gedrukt tongewelf met trekstangen. De gestucte wanden zijn geleed door gepaarde kolommen waartussen spaarvelden met rondboogramen met na-oorlogs glas-in-lood in pasteltinten. Langs de wanden is gedeeltelijk een eikenhoutennnn en een in donker eiken gehoute paneellambrizing aangebracht; de eenvoudige kerkbanken langs de wanden met gesneden eindstukken zijn gedeeltelijk 17de eeuws en gedeeltelijk jonger. In het middendeel staan losse stoelen. Buiten het doophek staan aan weerszijden twee eenvoudige gestoelten met dubbele voorbanken; de achterbanken zijn naar de kerkzaal af te schermen door een gordijntje aan een metalen roede. Binnen het doophek staan overhuifde kerkraadsbanken waarvan die aan de zuidzijde een afgezonderde zitplaats voor de koster of de voorzanger. Aan de oostwand hangen grote tekstborden, die door middel van contragewichten in de holle muurstijlen omhoog en naar onder zijn te schuiven.

Het orgel

De kerk ontving 1647-1651 een orgel vervaardigd door de gebroeders Baders. De orgelbouwer L. van Dam, die het huidige balustrade-orgel in 1859 heeft geleverd, heeft voor ongeveer de helft van het huidige aantal pijpen (644) het oude materiaal van Baders erin hergebruikt. Volgens overlevering zijn de beelden op de torens in 1860 gekocht in Staveren en zouden van het orgel aldaar afkomstig zijn. Zij stellen voor koning David als psalmist en twee allegorische vrouwenfiguren. In 1978 werd het instrument gerestaureerd. De dispositie van het éénklaviers-instrument luidt:

Manuaal: Prestant 8 vt, Bourdon 16 vt, Holpijp 8 vt, Octaaf 4 vt, Roerfluit 4 vt, Cornet 3 vt, Prestant Quint 3 vt, Superoctaaf 2 vt, Tertiaan 2 vt, Trompet 8 vt Discant, Trompet 8 vt Bas, Tremulant.

Aangehangen pedaal (1 octaaf)

Doophek en preekstoel

Het sieraad van de kerk is het liturgisch centrum, in het bijzonder het doophek met de preekstoel.

Het doophek heeft zware gedraaide balusters met zwade knoppen op elke paneelstijl en een toegangsdeurtje met een opzetstukje voorzien van snijwerk.

De doorgang wordt verbijzonderd door een geelkoperen poortje gemerkt EEV. Het geheel staat onder stilistische invloed van Holland, in het bijzonder Amsterdam.

De kansel is geconstrueerd op een marmeren 'schaal' waaraan zes witmarmeren appliques: vijf lege schildjes en aan de voorzijde het alliantiewapen van Joan van Aylva en Catharina van Walta. De gehele kuip wordt gedragen door zeven Dorische zuilen van zwart en wit marmer. De kansel is verlevendigd met

fraai snijwerk; de gecanneleerde zuilen op de hoeken hebben op de schacht een mascarón-achtige versiering; de panelen zijn omgeven door eierlijsten en loofwerk; op het middenvlak vruchtenguirlandes waarin herkenbaar: wortels, passievrucht, walnoot, pruimen, druiven, peulen en radijs. Het achterschot met baretknop en het klankbord zijn eenvoudig uitgevoerd. Op en aan de kansel is meer geelgieterswerk: twee doopbekkenhouders, een trapeuning en een fraaie lezenaar. Het meeste geelgieterswerk is gemonogrammeerd EEV en de trapeuning bovendien gedateerd 1648. EEV het teken van de Amsterdamse geelgieter Elias Elisz. van Vliet sr.

Gedenkbord

Na de religieuze omwenteling in Friesland in 1580 voerden Spaanse troepen nog herhaaldelijk aanvallen uit op dorpen in de provincie. Koudum onderging een dergelijke 'raid' van troepen onder aanvoering van De Tassis in januari 1580. Ter herdenking aan de toen gepleegde gruweldaden werd in 1652 een gedenkbord, of memoriaal, geschilderd in opdracht van de kerkvoogden Abbe Benckes en Ulcko Okkes, auteur was B. Hoffman (scripsit); het geheel is 'herschildert [in] 1893 [door] Ype de Jongen' en luidt als volgt:

Anno 1580

In Januario op Pon
tiaen den xiiij dach

In Koudum groot jammer men sagh
Aen man, wijff ende kindt groot int ghetal
Aen die peerdesteerten ghebonden vorwaer
Als honden sij nae liepen dat is seeker en claer
Al van de maleegotenten seer boos en wreet
Leeden oock jongh Dochters menig verdrif
Hier aen ghedenckt man, wijff ende kindt
vooral dat ghij den Heer bemint
Mijn kindt wilt Ghij Gods diender sijn soo
schickt u ter aenvechtinghe.

Dolf van Weezel Errens
1997

Literatuur:

- Waardevol kerkmeubilair in kerk van Koudum. Serie: Langs onze oude Friese kerken (22). In: Leeuwarder Courant, 18 november 1971 .
- In hervormde Martini-kerk: Orgel in Koudum weer in glorie hersteld. In: Leeuwarder Courant 29 november 1978.
- Een sprekend bord uit Koudum. In: Friesland Post (januari 1981).
- Historische gegevens verstrekt door de heer S. ten Hoeve, Nijland.